

Els amics de Josep Pla que van fer la vida de pura llibertat es fan visibles

Sebastià Puig, l'Hermós, i Josep Pla, a Aigua Xellida, cap al 1925. Els dos homes han fet el cafè, asseguts al davant de la barraca de pescadors de l'Hermós, i l'escriptor fuma un caliquenyo.

Josep Pla va conèixer, de jove, els homes que a la Costa Brava van fer, abans de l'arribada del turisme, la vida de pura llibertat, homes de ferotge independència que representaven, per a l'escriptor, un ideal de vida. La Fundació Josep Pla de Palafrugell exhibeix fotografies, moltes de les quals inèdites, d'aquests personatges singulars. L'exposició es titula "Pla, l'Hermós i companyia".

“**P**robablement, a la nostra comarca –va escriure Josep Pla (*El meu país*)– aquests homes són els representatius. No hi ha ningú, entre nosaltres, que algun dia no hagi somniat fer la vida de pura llibertat, de ferotge independència, que aquests homes fan. Tenim la tendència a creure que la naturalesa és més clement que els homes. Aquesta comprensió que hom els suposa fa que els reservem la popularitat més secreta i més íntima. Ells

se'n valen i són una mica fatxendes. Tant se val!”

Qui eren aquests homes?

A Aigua Xellida, *l'Hermós*, i a Fornells, *en Rata*; a Sa Tuna, en Pere Pagell, que no parava d'un cap de dia a l'altre per fer gran la mainada; a Aigua Freda, *el Miner*, que era fi com el coral; a Sa Riera, Florià Pi, que pescava i caçava amb un aire de patriarca. A cada cala hi havia un amic amb casa parada, l'escopeta darrere la porta i un bot o una barca arran d'aigua. Dins la

solitud hivernal i llunyana de les cales de Begur, aquests homes delicats i ferotges feien –escrivia Pla– una vida antiga, plena de calma.

Quin aspecte tenien aquests homes?

De *l'Hermós*, n'hi ha una foto molt coneguda, dels anys 20, a Aigua Xellida, fent un cafè amb Josep Pla, davant la seva barraca. Però la Fundació Josep Pla n'ha trobades més a l'Arxiu Municipal de Palafrugell, cedides per particulars.

A més d'un retrat, s'hi veu a peu de platja, just al costat de la barca, o passejant, a rem, els joves de la família Barris –la que es convertí en família Vergés–, també a principi dels 20.

La Fundació Josep Pla les exhibeix conjuntament amb fotografies de principi de segle, i posteriors, d'*en Rata* –Emili Massana i Mauri, *Miliu Rata*– Florià Pi i Pere Pagell. L'únic del qual no hi ha testimoni gràfic és *el Miner*.

El conjunt es completa amb una galeria de personatges de la Costa Brava que van seduir Pla com ho va fer *l'Hermós*. El que constitueix l'exposició “Pla, l'Hermós i companyia”, que es podrà visitar fins el 31 de maig del 2009.

“Si feia mal temps a mar –insisteix Pla a *El meu país*– sortien a matar un conill. Sabien els claps de rovellons; collien els primers espàrrecs; coneixien on creixia una herba tendra, on madurava el gotim de raïm, on penjava la figa de coll de dama. Endevinaven el temps, miraven el cel, espiaven la mar, sentien el vent al clatell, venien un peix, polsaven una vela, seguien un núvol, ensumaven un rastre, feien pronòstics prudents i enraonats. Tenien en el paladar fi i tot ho volien fresc. Cuinaven com els àngels i feien uns sofregits delicats. Tenien enginy a la mà, els sentits desperts, sentien créixer l'herba, dormien amb un ull obert... No hi ha altra cultura que aquesta, en aquest món. La resta és dolor, neguit i cendra.”

Com diu Anna Aguiló, directora de la Fundació, “Pla escriu amb la intenció de crear una memòria col·lectiva, de *rescatar de l’oblit* uns personatges polifacètics i complexos, contradictoris com la pròpia naturalesa humana. Així defineix l’autor el grup humà que va conèixer acompanyant *l’Hermós* en les seves anades i vingudes per les platges de l’Empordà i que il·lustrem amb aquesta exposició de fotografies”.

Però Pla admirava més persones de ferotge independència, no tan sols els pescadors. Per exemple, l’avi *Xaxu* de l’Escala, Josep Vicens i Juli, barber, músic, compositor i autor de 500 sardanes, que omplia les tavernes de cançons i de gent. O els propietaris de les tavernes, com Gervasi Isern i Bofill, el Gervasi d’*El quadern gris*, i l’Arquímedes Ballester, l’Arquímedes del restaurant Ca la Nieves de l’Escala. O els cuiners de les tavernes, si feien cuina popular, com la cuinera Marieta de la de Can Batlle de Calella, Maria Rovira i Bofill. O els pescadors que cantaven havaneres, com *Pepet Gilet*.

“Si algú pot fer trontollar l’afirmació que una imatge val més que mil paraules, aquest és Josep Pla. La seva destresa i cura en la descripció de llocs i personatges té sovint la fidelitat d’una imatge fotogràfica.” Ho diu el fotògraf Enric Bruguera, la persona que ha fet la recerca de les fotografies.

A primer cop d’ull, diu Bruguera, pot semblar que una exposició de fotografies sobre l’obra de Pla acabi essent redundant, però el cas d’aquesta exposició és especial.

I ho és perquè l’anecdòtic personal i vital de cada personatge és ric i sucós, i, a més, Pla els admira no solament perquè estan deslligats de tota convenció social i per la seva orgullosa i absoluta capacitat de supervivència, sinó també pels seus profunds coneixements dels secrets de la terra i del mar.

“De manera –diu Bruguera– que la decisió de buscar les traces fotogràfiques d’aquells homes de vida lliure i senzilla no va ser tant per contradir la literatura que els ha fet viure en el nostre imaginari, sinó més aviat per afegir-hi un segell de certesa.”

L’humanista, vist per Mira. “Si atribuïm a Pla l’antiga condició clàssica d’*humanista*, no serà en el sentit

EL TEMPS

EL TEMPS

Calella de Palafrugell els anys 20. Les tavernes de Cal Noi Menut i de Can Batlle, al fons, a l’esquerra de les voltes, sense cap rètol. El patró de bou Josep Bofill, Pepet Gilet –amb espartanyes blanques i faixa–, i tres amics, els anys 40, cantant havaneres. A sota, Maria Rovira i Bofill, la Marieta Batlle, cuinera de la taverna Batlle de Calella, els anys 30.

EL TEMPS

d’erudit en les lletres llatines i gregues, sinó en l’accepció més profunda d’observador profund de les coses humanes. I les coses humanes són sobretot les persones, en grup formant una societat gran o petita, i més encara com a individus, com a éssers singulars, irrepitibles, però també portadors d’una manera de veure el món i de sentir la vida: d’una cultura. Si hi ha un propòsit subjacent en tota l’obra de Josep Pla, bé podria ser aquest, per davant o per damunt de cap altre!”

Ho diu l’escriptor Joan F. Mira al text del catàleg de l’exposició, un assaig brillant i clarivent titulat “Figures de temps”.

EL TEMPS

L'Escala, anys 40. Josep Vicens i Juli, l'avi Xaxu, davant de casa seva, amb la inseparable guitarra. Cantava cançons de taverna i és autor de més de 500 sardanes.

Aquest propòsit universal, recorda Mira, el va destacar Joan Fuster, del qual ha manllevat el títol del text. Per a Mira, els homes —“i una dona, forta i severa”— que apareixen en els textos de Pla i en les fotografies recollides de fa més de mig segle o prop d'un segle, eren, “divertits”, és a dir interessants, importants: com a individus i com a representants o portadors d'unes formes de viure que Pla sabia que eren ja en un estadi final: eren vides antigues, i aquesta “antiguitat” tenia els dies comptats.

Una espècie que s'acabava. Eren, adverteix Mira, una classe o espècie d'homes que ja s'acabava, com s'acabava el seu paisatge i el seu sentit del temps. Eren homes que vivien en un temps que ara no és ja el nostre temps: vivien en un temps lent, no governat pel rellotge, pels minuts mesurats, per la pressa. Podien xerrar o cantar hores i hores (que no eren tampoc *hores* nostres, de seixanta minuts), podien fer dinars inacabables, sabien el temps del sol, no el del cronòmetre. I això, per a l'observador atent, pot tenir un reflex en el posat corporal i en les cares.

“Mireu —ens indica Mira— la serenitat de Míliu Rata fumant la pipa amb les mans sobre les cuixes, mireu l'avi Xaxu amb la guitarra, la Marieta Batlle amb les mans a la falda.”

Aquella no era només, escriu Mira, una cultura d'homes habitant un temps lent i vivint de realitats sòlides i palpables (no “del fum”): era també una cultura d'activitats múltiples i complexes, d'homes que saben fer moltes coses, no una de sola, i saben fer-les bé.

Ací, diu Mira, no és possible deixar de pensar en Ulisses, que no és definit per una sola excel·lència com Aquil·les (“el de peus veloços”), sinó com l'home de moltes habilitats. Odisseu *polimètis*, molt assenyat i també molt expert, com aquests homes de Pla, que són “encara” homes complets: hàbils en la cuina i en la meteorologia, en la mar i en la terra, en la barca, en animals i en peixos, en la connexió ràpida entre coneixement, intel·ligència i acció.

En un nivell encara més bàsic, la vida antiga és també, diu Mira, una vida “natural”, acostava els homes a l'estat de

“Pla sabia que eren els últims representants d'una història molt llarga, d'una vida que s'acabava”, diu Joan F. Mira

natura: potser —en un sentit que, segons com, es pot considerar negatiu— a un estat previ a la humanitat moderna, excessivament artificiosa, insegura. Fins i tot, en l'expressió d'algunes cares: “La cara simiesca d'Hermós em produí una sensació de seguretat sense falla.” L'observador decidirà, apunta Mira, si la cara era simiesca, o no, però la frase de Pla és taxativa: d'aquella cara es deriva un sentiment de seguretat, i no és clar si l'autor n'era conscient, de la relació que afirma.

Aquests homes de la costa, que són antics i potser una mica “primitius” d'aspecte, són també o sobretot “homes pobres”, observa Mira, “fins i tot els qui no ho són tant”.

Ni idealisme ni dissimulació.

“Pobres —escriu Mira— de país pobre, de costa pobra, de cases pobres i de roba pobra. Potser feliços, i això seria també una altra pregunta: si Josep Pla va idealitzar o no la hipotètica plenitud d'unes vides tan aspres i precàries. Jo diria que no, perquè la precarietat i la pobresa, la incertesa del menjar i del beure, l'escassetat, són presents sense ‘idealisme’ ni dissimulació. En els textos de Pla, i en les fotografies, ja es veu que uns són més pobres que uns altres: però tots amb una immensa dignitat. Potser també, quan la condició personal ho fa necessari, amb un cert grau d'acceptació.”

Homèrica i clàssica, “i si voleu ‘mediterrània’ (que és un afegit tan gastat i suat, que segurament no vol dir ja gairebé res concret), era l'hospitalitat d'aquella gent, la bonhomia, la cordialitat, la generositat dels pobres i dels no tan pobres.”

Pla sabia molt bé, escriu Mira en aquest petit gran assaig, que aquells homes eren els últims representats d'una història molt llarga, d'una forma de viure que s'acabava inexorablement. Sabia també, o més aviat creia i pensava, que malgrat tot els homes no canvien. Que sota aparences diferents i noves, la vida serà la mateixa de sempre. Res no canvia, en el fons i en la substància, pensava Pla. “O sí?, ens preguntem nosaltres ara. I qui sap quina és la resposta bona, si n'hi ha”, conclou Joan F. Mira.

Lluís Bonada